

บุพนิมิตทางการศึกษา: ชาวนาบัณฑิต Educational Enlightenment: Chao-Na Bundit

ธงชัย สมบูรณ์¹

บทคัดย่อ

ชาวนาคือกระดูกสันหลังของชาติ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันชาวนามี “พื้นที่” (space) น้อยมาก ภาพที่ปรากฏชาวนายังถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน และขาดการดูแลจากรัฐ โดยเฉพาะการส่งผ่านข้อความรู้ในระบบโรงเรียน ชาวนาบัณฑิต เป็นอีกหนึ่งกระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษาไทยที่สถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ของคน “รากหญ้า” ให้กลับกลายเป็นคนรากแก้ว บุพนิมิตทางการศึกษานี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีหลักสูตรที่อิงแอบกับวัฒนธรรมข้าวภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้พื้นบ้านเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ การเรียนรู้ที่เน้นการส่งผ่านข้อความรู้เชิงปฏิบัติการผสมผสานแนวคิดทฤษฎีแห่งความเป็นวิชาการ ส่วนการประเมินผลนั้นจำเป็นที่จะต้องเน้นความจริงสูงสุดแห่งการเข้าใจ การเข้าถึงแห่งรัฐชาติไทยในบริบทของสังคมเกษตรกรรม ฉะนั้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อชาวนาให้มี “พื้นที่ทางการศึกษา” มากขึ้นคงเป็นอีกหนึ่งของสัญญาของการพัฒนาแบบยั่งยืน

คำสำคัญ: บุพนิมิตทางการศึกษา, ชาวนาบัณฑิต

Abstract

Generally known, chao-na is a back bone of the nation. The present situation, chao-na has himself a scant space in any spheres of society especially in economic context. Chao-na is an exploited people who lack of an educational opportunity in schooling system. Chao-na Bundit is a new paradigm of “grassroots” people who is encouraged to be a tap root of the nation in the present day. As mentioned of educational enlightenment already, chao-na has to have at least the fulfillment in the three aspects; the designed curriculum will be based on rice culture, local wisdom and indigenous knowledge for his identity, while the instruction must transfer the category of knowledge and body of knowledge into practicum. For the evaluation process, ultimate reality (metaphysics) of this process must evaluate in how the students have a fruitful understanding in the agricultural context for sustainability.

¹รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ความนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ได้รับ การยอมรับว่าเป็นประเทศที่ผลิตข้าวได้ดีอีกประเทศหนึ่งของโลก ความอ้อยของเมล็ดข้าวนั้นถูกเสกสรรค์ปั้นแต่ง จากหยาดเหงื่อแรงงานของชาวนา แต่อย่างไรชาวนาไทย ยังถูกมองว่าเป็นชนชั้นกรรมาชีพและยังซ้ำร้ายไปกว่านั้น ยังเป็นผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบทางสังคมเสมอมาข้อความ หรือวาทกรรมที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทย ถูกจารึกไว้ในศิลาจารึกแต่อย่างไรก็ตาม “ความเห็น” ในน้ำ มีปลา ในนามีข้าวในอ่าวมีปิโตรเลียม ยังเป็นคำถาม กับคนรุ่นใหม่ถึงความอุดมสมบูรณ์แห่งแผ่นดินสยามยังมี อยู่อีกหรือไม่ เพราะอย่างไรบ้างก็มีคำถามเกี่ยวกับการ บริหารจัดการ บ้างก็เป็นคำถามเกี่ยวกับ “พื้นที่” หรือ “อำนาจ” ของชาวนาซึ่งล้วนแต่ยังไม่มี การสถาปนา ความศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ทั้งสิ้นอัตลักษณ์ชาวนา: สัญลักษณ์ แห่งกระดูกสันหลังของชาติ

ความได้เปรียบและความเสียเปรียบยังเป็นการ ทับซ้อนของอำนาจเสมอโดยเฉพาะในรัฐชาติที่มี “ความแบ่ง ชนชั้น” ซึ่งอาจจะแบ่งแยกตามทฤษฎีทางสังคม หรือแม้ แต่แบ่งกันเองคนไทยทุกคนกินข้าว แต่ทำไมคนปลูกข้าว หรือชาวนากลายเป็นคนที่มีปัญหามากที่สุดจากอดีตสภาพนา ที่ชัดเจนคือ ข้าวเป็นอาหารหลักของไทยคนปลูกข้าว/ ชาวนามีความสุขสภาพและปกติดีและเมื่อประเทศชาติ มีการพัฒนาตาม “รูปแบบแห่งการพัฒนา” (pattern of development) ชาวนากลับกลายเป็นบุคคลที่ได้รับความ อังว้างและว่างเปล่า (loneliness and emptiness) มีหนี้สินมากขึ้น รวมทั้งมีปัญหาแตกแยกทางครอบครัว บางครั้งประสบปัญหาสภาวะแห่งผลิตผลข้าว และใน บางปีถึงกับรวมตัวกันประท้วงเพื่อให้รัฐบาลประกัน ราคาข้าว เป็นต้น

กระดูกสันหลังของประเทศไทย ก็คือ ชาวนา ประเทศจะขาดชาวนาไม่ได้ ข้าวเป็นสิ่งที่จำเป็นและมี คุณค่าต่อรัฐชาติเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่า ข้าวเป็นพลัง สำคัญทางเศรษฐกิจให้กับประเทศชาติ แต่คนที่ได้รับ ผลกระทบทางเศรษฐกิจมากที่สุด กลับกลายเป็นชาวนา ดังจะเห็นได้จากถ้ากระดูกสันหลังของชาติกลายเป็น กระดูกที่ไม่แข็งแรง ด้วยเหตุที่ “เจ้าของร่างกาย” (รัฐบาล) กลับให้ความสำคัญต่อ “สรีระข้างนอก” มากกว่า “สรีระข้างใน” กล่าวคือ ภาพลักษณ์ที่ฉายภาพออก มาทางด้านความเจริญแห่งวัตถุนฐานคติของทุนนิยม (capitalism) เป็นส่วนใหญ่ วาทกรรมที่ว่า “ชาวนา คือสันหลังของชาติ” ดูเหมือนว่าจะกำลังพังทลาย !!!!!

ชาวนา: ชะตากรรมและการพังทลายของสังคมเกษตรกรรม ชาวนาไทยและชาวนาในประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียรู้จักการบริโภคและการปลูกข้าวเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม การสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์และการสร้าง วัฒนธรรมแห่งอัตลักษณ์วัฒนธรรมข้าวหรืออัตลักษณ์ชาวนา ก็มีความแตกต่างกันบ้างแต่ไม่มากนัก

ทุกวันนี้ร่องรอยของชาวนาได้รับผลกระทบจาก การไหลบ่าของความเป็นเมือง (urbanization) ความผกผัน และความผันผวนของสังคม การก่อรูปของสังคมใหม่ กำลังคืบคลานและแผ่ตัวเข้ามาโดยที่ชาวนาอาจจะรู้บ้าง หรือไม่รู้บ้าง แต่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า “น่าจะดี” กับความเป็น “วัตถุนิยม” สิ่งนี้จะเป็นเส้นทางหนึ่งที่ทำให้ ชาวนาเผชิญต่อความเรียบง่ายและสันโดษ ฉะนั้นสิ่งนี้ จึงทำให้ชาวนาบางส่วนล้ม “ก้าพิศ” ของตนเองไป ส่วนใหญ่ พบว่าชาวนามีการสร้างสภาวะความทันสมัยให้กับตนเอง มากขึ้น แต่ยังมีบางส่วนที่ยังมีชะตากรรมเฉกเช่นรุ่น ก่อน ๆ ที่ผ่านมา สภาพเช่นนี้ถูก “ผูกเรือน” ลงไปทุกที่

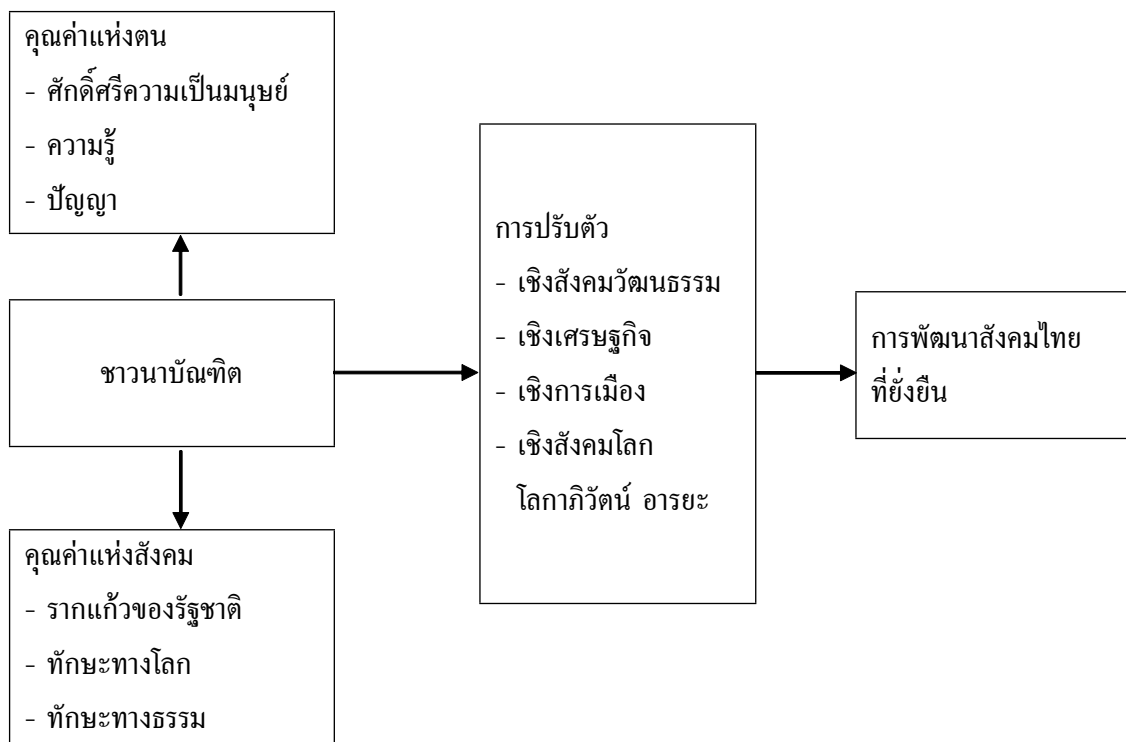
ในโลกหลังยุคใหม่หรือแม้แต่ที่เรียกว่าหลังชาติ นิยม (post-nationalism) นั้น สิ่งที่ชาวนาจะต้อง

ตระหนักนั้นคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชาวนากับรัฐ ด้วยการผลิตซ้ำ (reproduction) แบบอุดมการณ์ดั้งเดิมที่ว่า ชาวนาเป็นเพียงชนชั้นที่ถูกครอบงำได้ง่ายและยากต่อการพัฒนา ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จึงจำเป็นจะต้องส่งผลให้ชาวนาเกิดโลกทัศน์ ชีวทัศน์ รวมทั้งค่านิยมใหม่ที่สอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ข้อความรู้ปัจจุบัน (situated knowledge)

บทสรุปที่น่าจะเกิดคุณค่าต่อการไม่พังทลายของสังคมเกษตรกรรมซึ่งมีชาวนาเป็นเสาหลักหรือรากแก้วแห่งรัฐชาตินั้น จำเป็นต้องมีการผนวกรวม (assimilation) และประสานรวม (integration) สร้างความชอบธรรมให้กับชาวนา และสร้างความเป็นเอกภาพให้กับชาวนามากขึ้น ผู้เขียนมองว่า สิ่งที่จะบรรลุถึงแก่นแกนของการพัฒนาได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ชาวนามีความรู้ มีปัญญา ภายใต้การจัดการศึกษาให้แก่ชาวนาอย่างถูกต้องและตรงจริง

ชาวนาบัณฑิต: จาการากหญ้าสู่รากแก้ว

ชาวนากับการพัฒนาประเทศเป็นเรื่องที่สำคัญและต้องมีการพัฒนาอย่างกลมกลืนและลงตัว แต่ที่ผ่านมารัฐให้อำนาจทางการพัฒนาแก่ชาวนาค่อนข้างน้อยด้วยเหตุที่ชาวนาถูกมองเป็นเพียงแค่กลุ่มคนระดับ “รากหญ้า” ขาดทักษะความรู้ความสามารถที่จะมาบริหารจัดการประเทศชาติ จากสถานการณ์ความเป็นจริง ความรู้หรือญาณวิทยาที่ถูกถ่ายทอดให้กับชาวนานั้นเป็นเพียงกระบวนการที่ให้ความรู้และจัดการความรู้แบบดั้งเดิม การปรับใช้ความรู้ยังไม่ดีพอ ขาดความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ มิติของสังคม ฉะนั้นแนวทางที่จะพัฒนาชาวนาให้มีความศักดิ์สิทธิ์จาก “รากหญ้า” สู่ “รากแก้ว” นั้น จำเป็นต้องสร้างมิติเชิงอำนาจที่ถูกทับอยู่ให้เปล่งประกายออกมา ดังแผนภูมิ

ฉะนั้น แนวคิดมิติแห่งความเป็นรากแก้วของชาวนา
รัฐจะต้องฉายภาพและให้ความสำคัญในระบบคุณค่า
(Axiology) มากกว่าที่เป็นอยู่ แต่สิ่งที่เห็นเป็นเชิงประจักษ์
ถึงแม้ว่าเป็น “รากฝอย แต่เป็นรากฝอยที่เกิดจากต้นข้าว
ผลผลิตของชาวนา ย่อมแสดงให้เห็นถึงการเลี้ยงผู้คน
ทั้งประเทศ”

บุพนิมิตของชาวนา: บุพนิมิตทางการศึกษา

โดยที่มนุษย์มีรูปแบบแห่งวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ
การศึกษาและต่างสร้าง “ประวัติศาสตร์บอกเล่า” ว่าผู้ที่
ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน (formal schooling
education) จะมีความศักดิ์สิทธิ์และได้รับการสถาปนาว่า
เป็นผู้ที่มีความพร้อมทางปัญญามากกว่าคนที่ขาดโอกาส
ในการบ่มเพาะในระบบโรงเรียน

ด้วยวิถีชีวิตที่มีมิติแห่งการพัฒนาที่แน่วแน่
และสร้างความเป็นชาตินิยมในโลกหลังยุคใหม่ของ
รองศาสตราจารย์คม ไชยแสนสุข อธิการบดีมหาวิทยาลัย
รามคำแหง (2554) ซึ่งสอดคล้องกับปณิธานของ
มหาวิทยาลัยที่ว่า “40 ปีที่มารับใช้บ้านเมืองจะทำต่อเนื่อง
ด้วยความภาคภูมิใจ” (Ramkhamhaeng University:
40 years proudly serving the nation and proudly
continue to serve now and forever) ได้เสกสรรปั้นแต่ง
ในการปรับกระบวนทัศน์ให้ชาวนาได้มี “พื้นที่” (space)
ในสังคมมากขึ้น ทั้งนี้ผู้เขียนใคร่ขอฉายภาพบุพนิมิต
ทางการศึกษาของชาวนาดังต่อไปนี้

1. ทางด้านหลักสูตร

หลักสูตรจะต้องเป็นหลักสูตรที่เน้นอัตลักษณ์
และวัฒนธรรมชาวนา ซึ่งต้องผสมผสานการส่งผ่าน
กระบวนการผลิตข้าวของชาวนาแบบดั้งเดิม รวมทั้ง
ผสมผสานความรู้ที่เป็น “สมัยใหม่” และ “ทันสมัย”
การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจไทย การนำ
แนวคิดทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์สังคมเกษตรกรรม
ความรู้ทางด้านความสัมพันธ์เชิงการผลิต และความ
สัมพันธ์เชิงกระบวนการเปลี่ยนผ่านการทับซ้อนแห่งอำนาจ
ของรัฐและชาวนา วาทกรรมเชิงการสร้างอัตลักษณ์ไทย

อิงแอบฐานคติที่เกิดจากอณริยาของปราชญ์ชาวนา
รวมทั้งการสอนเนื้อหา ที่มีความลุ่มลึกถึง “การพัฒนา
ที่ยั่งยืน” เพื่อหนุนนำให้เกิดการรักษาอัตลักษณ์ทางด้าน
เกษตรกรรมทางเลือกที่มีพลังมากขึ้น

2. ทางด้านการจัดการเรียนการสอน

ผู้สอนจะถูกคัดกรองและคัดสรรจากอณริยาภาพ
ปราชญ์ชาวนาส่วนหนึ่ง เพื่อที่จะได้สร้างกระบวนการ
ส่งผ่านข้อความรู้ได้อย่างชัดเจน กล่าวอย่างง่ายคือ
แนวทางปฏิบัติแบบดั้งเดิมในวิถีการดำรงอยู่ของชาวนา
ประการหนึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับวาทกรรม “การเรียนรู้
แบบบูรณาการ” จำเป็นจะต้องมีนักวิทยาศาสตร์ทางด้าน
เทคโนโลยีอาหารมาร่วมรังสรรค์เพื่อให้เกิดมิติความเป็น
สากลและความรู้ในระดับสูง เพราะความรู้ที่หยิบยืมมาจาก
ต่างสาขานำมาใช้ให้ได้ดีนั้น ต้องผ่านกระบวนการ
เรียนรู้ และรู้เรียนพอสมควร ตลอดจนต้องมีการปรับ
แนวคิดและทิศทางในการจัดการศึกษาจริง ๆ ต้องหมั่น
ทบทวนและศึกษาบทเรียนจากชุมชน จากหมู่บ้านที่
เรียกว่า “อยู่ข้าวอยู่น้ำ” วิธีการต่าง ๆ ต้องเป็นรูปธรรม ซึ่งจะ
ช่วยย่อและช่วยย่นระยะเวลาในการเรียนรู้ลงไปได้มาก
ฉะนั้นการเรียนรู้ในกระบวนวิชาต่าง ๆ ต้อง “ลงมือปฏิบัติ”
และสร้างบทเรียนในการศึกษาของ “ชาวนาบัณฑิต” จริง ๆ

3. ทางด้านการวัดผลและประเมินผล

การศึกษาที่ดีในรูปแบบที่วัดและประเมินผล
จากมุมมองของนักประเมินผลทางการศึกษานั้น คงหนี
ไม่พ้นความจริงสูงสุด (metaphysics) ที่ตั้งไว้ว่า ชาวนา
จะมีวิธีการทำนา “เป็น” และสามารถ “ปรับเปลี่ยน”
“ถ่ายโยง” ความรู้และปัญญาซึ่งเป็นผลจากการบ่มเพาะ
ให้ตนเองสามารถเป็นอยู่และดำรงอยู่ได้อย่างดี และที่
ชัดเจนที่สุดคือ มีวัฒนธรรมที่ดีขึ้นจะวัดผลหรือประเมินผล
ตามนักวิชาการของสำนักใดก็ตาม เมื่อชาวนาเป็นบัณฑิต
แล้วต้องมีความอหังการ ศรัทธาในวิชาชีพ และพร้อมที่จะ
สืบสานตำนานชาวนาไทยให้ก้าวไกลในสังคมโลกได้
เป็นอย่างดี นี่คือการสร้างความปกติสุขสถาพรของ
ชาวนาได้ชัดเจน

บทสรุป

เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนได้สร้างอำนาจ “พื้นที่” (space) ทางการศึกษาต่อชาวนามากขึ้น จำเป็นอยู่ที่ ชาวนาต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ทำอย่างไรให้พื้นที่ แผ่นดินไทยกลับมามีความมั่งคั่ง “ทุ่งรวงทอง” ที่บ่งบอก ถึงความงดงามและความอุดมสมบูรณ์ คงเป็นอัตลักษณ์ไทย ที่ปรากฏต่อสายตาของชาวโลกได้เหมือนเดิม การอพยพ ย้ายถิ่นของชาวนาที่ผ่านมา ขอให้เป็นเพียง “ประวัติศาสตร์ ชั่วคราว” เท่านั้น

การหวนกลับมานึกถึง “กำปิต” ของประเทศ

ที่เป็นเกษตรกรรม จะต้องเป็นความภาคภูมิใจในรัฐชาติ อย่างยิ่ง และที่สำคัญรัฐชาติต้องให้ “กำลังใจ” แก่ชาวนา อย่างสม่ำเสมอและเอาใจใส่เป็นพิเศษ มิฉะนั้นอาจจะเกิด สภาพที่เรียกว่า “ชาวนาอ้าย” เจนเช่นบทเพลงของคนด่านเกวียนที่ถ่ายทอดออกมาให้เห็นเป็นเชิงประจักษ์ แต่ที่สำคัญที่สุด ถึงแม้ว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไป (Every thing is changeable.) ชาวนาต้องระลึกอยู่เสมอว่า “ลืมหอกเหงาก็เฒ่าแผ่นดิน” สิ่งนี้ก็จะยังมาถึงซึ่งความ เจริญงอกงามและความสุขแห่งรัฐชาติได้อย่างมั่นคง และสถาพรสืบไป

เอกสารอ้างอิง

ชาวนาไทย. (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: เจ แอนด์ เจ กราฟฟิคดีไซน์.

ธีรยุทธ บุญมี. (2547). *ชาตินิยมและหลังชาตินิยม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สายธาร.

อนุสรณ์ อรุณโน. (2547). *เกษตรกรรมยั่งยืน: อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับปัญหาทางการเกษตรและอัตลักษณ์*. ม.ป.พ.: ม.ป.ท.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.